

# Školní zralost a připravenost jsou spojené nádoby

29.5.2017 Mgr. Hana Otevřelová [Informatorium 3-8](#)

**O zkušenostech s dětmi, jejichž schopnosti a dovednosti potřebují v posledním roce před školou zvýšenou péči.**

Říká to speciální pedagožka a rodinná terapeutka Hana Otevřelová. Práce s dětmi, které se chystají na vstup do základní školy, tvoří velkou část její práce. Hovoří o svých zkušenostech s dětmi, jejichž schopnosti a dovednosti potřebují v posledním roce před školou zvýšenou péči.

## **Předškoláci mají před sebou poslední rok v mateřské škole, pokud tedy nedostali odklad školní docházky. Co by jim školka měla nabídnout?**

Školka může nabídnout kvalitní přípravu dítěte na první třídu. Učitelky mají pedagogické vzdělání, které uplatní při přípravě kluků a holčiček na školu. Přirozeně by měly mít povědomí o tom, co školní zralost obnáší, z těchto vědomostí pak těží při volné i řízené činnosti s dětmi. Mohou dlouhodobě sledovat rozvoj všech oblastí, na kterých čtení, psaní i počítání staví. Za důležitou funkci školky považují také spolupráci s rodiči. Do takovéto spolupráce patří například organizace přednášek pro rodiče budoucích prvňáčků o školní zralosti, o tom, co případná nezralost může ve škole negativně ovlivnit. Vhodná a podporující komunikace mezi rodiči a učitelkou je pro dítě velkým přínosem. Na vzájemné důvěře postavený vztah mnohému napomůže. Třeba tomu, že rodiče spíše uslyší, že se jejich dítěti v některých oblastech školní zralosti daří méně. Pokud má již dítě odklad školní docházky, stane se tak z nějakého důvodu. Školka pak vychází ze závěrů z diagnostiky, která proběhla v pedagogicko-psychologické poradně nebo speciálněpedagogickém centru. Učitelky mohou více rozvíjet oblasti, které ještě nejsou zralé pro školu. Důvodem odkladu může být fyzická nezralost, nezralost sociální, emoční nebo nezralost percepčně-motorických funkcí.

## **Můžeme se zastavit u každého typu nezralosti, který může být důvodem k odkladu?**

Je to nezralost zdravotní, dále sociální, do níž patří i emoční nezralost, také nezralost pracovní a také zmíněné percepčně-motorické funkce. Zdravotní zralost je v rukou lékařů, nejčastěji pediatrů, ale i jiných odborníků. U citové zralosti, respektive nezralosti, je důležité, jestli se dítě dokáže odloučit od maminky, zda umí pracovat ve skupině, dokáže se podělit o věci, umí odložit svá přání na pozdější dobu... Značnou roli hraje koncentrace pozornosti. Z percepčně-motorických funkcí uveďme například zrakové a sluchové vnímání v celé jeho šíři, dále úroveň hrubé a jemné motoriky, grafomotoriky, vizuomotoriky apod. Významné místo samozřejmě náleží řeči.

## **Témat, jimiž se dá v posledním roce před školou zabývat, je tedy opravdu hodně.**

Informovaný rodič je rodič chápací a podporující.

Ano, je to tak. Záleží pochopitelně na erudovanosti učitelek, na tom, zda je v mateřské škole pedagog, který se v otázkách školní zralosti vyzná, jak jsme se zmínili výše. Věřím, že tomu tak je.

## **A co by dětem, které se chystají do školy, měla nabízet rodina?**

Rodičovství se neučí, nestuduje se na to žádná střední nebo vysoká škola. Rodiče dělají to, co umějí, a obrovská většina z nich dělá to, co je podle jejich soudu to nejlepší. Bylo by dobré, kdyby se o téma školní zralosti zajímali a zjistili si, co všechno obnáší. Je dobré, pokud se ptají na názor učitelky mateřské školy, pokud je zajímavá například to, jak se dítě dokáže zařadit do skupiny, přiměřeně se soustředí, jestli se mu daří vzhledem k věku. Tím se opět vracíme ke spolupráci rodiny s mateřskou školou. Také je dobré, když se podívají na nabídku různých materiálů, sešitů pro předškoláky, kde se procvičují jednotlivé oblasti a kterých je k dostání hodně. Mohou to se svým dítětem vyzkoušet a zjistit tak, co se daří a co ne. Pokud zjistí, že se něco nedaří, měli by navštívit odborníka.

## **Ovlivňuje nějak výchovný styl rodiny to, jak se dítěti vede ve škole?**

V každém případě to vliv má. Výchovných stylů je několik, někdy se prolínají. Lze říci, že důležité je, aby rodiče cítili potřebu trávit se svým dítětem čas a aby dítěti dali najevo, že je pro ně důležité to, co dítě dělá. Zajímají se o jeho starosti i radosti. Velký vliv má vyváženost uspokojování všech potřeb dítěte. Potřebu místa, někam patřit, potřebu výživy v jejím širokém slova smyslu, potřebu limitů, potřebu bezpečí. Má-li dítě z rodiny uspokojeny adekvátně své potřeby, odrazí se to i mimo rodinu.

## **Do jaké míry mají na to, jak se dítěti vede, vliv rodičovská očekávání?**

Souvisí to s motivací. Pokud rodič nemá od dítěte žádná očekávání a neklade na ně žádné nároky, úkolová situace v první třídě může být pro dítě strašně náročná, nebude si s ní umět poradit, nebude vědět, co má dělat. Velká očekávání jsou také spíše k neprospěchu. Působí negativně na prožívání dítěte. Vnitřní nepohoda se projeví na chování dítěte. To by pro rodiče měla být indicie k zamyšlení. Na chvíli se zastavit, popřemýšlet. Taky hlavně dítěti začít naslouchat. Jedním z příkladů může být rozdílný výchovný přístup rodičů. Jeden něco povolí, druhý zakáže. Dítě se pak přirozeně v takovéto situaci cítí zmatené, případně si vybere tu schůdnější cestu.

## **Povídáme si o školní zralosti a připravenosti. Co tyhle pojmy znamenají? Můžete je případně přiblížit na příkladech ze své praxe?**

Pod pojmem školní zralost se skrývají vnitřní vývojové předpoklady, které se vztahují k funkcím závislých na zrání. Dozrává centrální nervová soustava, zlepšuje se odolnost dítěte při zátěži, snižuje se emoční labilita, rozvíjí se soustředění. CNS ovlivňuje například laterální, motorickou a senzomotorickou koordinaci a zrakovou a sluchovou percepci. Přiměřená zralost CNS je nezbytná. O školní připravenosti hovoříme v souvislosti s výchovou a vlivem vnějšího prostředí, které vývoj předškoláka ovlivňují. Jde tedy o oblast sociálních zkušeností. Jako příklad si uvedme připravenost verbální, připravenost na roli žáka, připravenost na zvládání potřebných norem chování. Sledujeme

například řeč, hru dítěte, jeho chování, samostatnost, sebeobsluhu, aktivitu. Školní zralost a připravenost jsou dvě spojené nádoby.

### **Pracujete mimo jiné s dětmi, které se chystají do školy, a určitě se setkáváte jak s dětmi zralými a připravenými, tak s těmi, které jsou zatím nezralé a nepřípravené.**

Spektrum dětí, s nimiž pracuji, je velmi široké. Ke každému dítěti je potřeba přistupovat individuálně, komplexně a zohlednit rodinné prostředí, výchovné styly, to, zda dítě chodilo do mateřské školy a jak se mu tam dařilo. Docházel ke mně například chlapeček, který v první třídě vůbec neprosplával. Možná by se mu dařilo lépe, pokud by se více koncentroval. Rodiče pro přípravu na školu dělali hodně. Chlapec chodil do přípravného kurzu, dokonce s ním navštívili poradnu. Chlapec byl z hlediska svého vývoje na školu zralý, ale situace, ve které se nacházel - probíhal rozvod rodičů -, vedla k jeho emoční labilitě a k tomu, že se nebyl schopen ve třídě soustředit.

### **A co děti, které jsou nezralé z vnitřního důvodu? Co jim nabízíte? Je možné intenzivnější přípravou na školu nějak vykompenzovat jejich vnitřní nezralost?**

Jisté vykompenzování určitě možné je. Práci předchází diagnostika, díky níž zjistíme, v čem je dítě šikovné a kde se mu naopak daří méně. Důležité je načasování. Budu-li brát poslední rok v mateřské škole, je to období, kdy se stále dá něco dělat a je tam časový prostor k tomu, aby se pracovalo na přípravě pro školu, a to zejména v oblastech, kde se s dítětem nedaří. Pokud se až v květnu zjistí, že některé dílčí funkce ještě nejsou dostatečně zralé, je před námi jen krátký čas k tomu, aby se něco dotahovalo. Možná, že by se do září ještě leccos zlepšilo, protože stále je k dispozici čtvrt roku, a my bychom měli odlišit, zda je dítě nezralé celkově, což zjistíme diagnostikou, kdy prověříme všechny funkce a zjistíme, že se mu prozatím nedaří téměř nikde. Můžeme zjistit, že by dítě potřebovalo ještě rok na to, aby bylo pro školu zralé. Pokud se zjistí, že některé věci jsou v pořádku a jiné vážnou, můžeme se na oblasti, které potřebují podpořit, zaměřit a cíleně na nich pracovat.

### **Setkávám se s dětmi, které mají spoustu znalostí, rozvinutou grafomotoriku..., ale školy se bojí, jsou nesamostatné. Co se dá s emoční a sociální nezralostí dělat? Má smysl na děti „tlačit“, jak se někdy děje?**

Pokud budeme na dítě tlačit, moc nám to nepomůže, spíše tím dojde k prohloubení stresové situace. Vhodné je dítě podpořit, jít se s ním do školy podívat, povídat si s ním, reflektovat situace, kdy se nám to daří a kdy ne. Stává se, že úzkostné maminky mají úzkostné děti, že na dítě přenášejí své obavy. Roli sehrávají i zkušenosti starších sourozenců, pro které už škola může být těžká. Děti jsou ale přirozeně zvědavé, snaží se, a pokud mají motivaci a cíleně je chválíme, pustí se odvážně i do nových věcí. To se ale nebavíme o dětech, v jejichž vývoji se setkáváme s těžšími problémy a které potřebují terapeutickou podporu. Dobré je, pokud při adaptaci dítěte na školu rodiče vyjdou z toho, jak si dítě zvykalo na školku. Strategie, které se osvědčily při adaptaci na mateřskou školu, lze využít i ve chvíli, kdy dítě začíná chodit do školy základní.

## **Někdy se setkám s tím, že rodiče argumentují, že jejich šikovné, ale citově nezralé dítě se ve školce bude nudit, a dají ho proto do první třídy, ačkoli jim odborníci doporučují, že by byl lepší odklad. Co si o tom myslíte? Znáte nějaký podobný případ ze své praxe?**

Setkávám se s tím. My, odborníci, kteří se specializujeme na školní zralost a připravenost, bychom rodičům měli předestřít, co se může stát. To, že dítě umí například skvěle počítat, vůbec neznamená, že se zvládne adaptovat na první třídu. V situaci, kterou zmiňujete, je opravdu lepší zvážit odklad školní docházky, než aby dítě do školy nastoupilo nezralé a pak se vracelo zpět do mateřské školy. Takováto situace je pro dítě i jeho rodiče velmi náročná, protože rodiče zjistí, že se rozhodli špatně. U dítěte může dojít k rozvoji úzkostných stavů, protože už jednou zažilo neúspěch. Povídá si s kamarády o tom, že nastoupilo do první třídy, a teď se muselo vrátit... Je ve velmi náročné situaci. Dobrou variantou může být v tomto případě přípravná třída.

## **Do jaké míry souvisí to, jak je dítě připraveno na školu, se spoluprací školky a rodiny? Máte nějaké tipy pro spolupráci v této oblasti?**

Mým heslem je, že informovaný rodič rovná se rodič chápající a podporující. Z mé zkušenosti se velmi osvědčují přednášky na toto téma, ideálně pokud je rodičům nabídně mateřská škola. Stává se ovšem, že si učitelky postesknu, že přišli rodiče, kteří to nepotřebují. Důležité ale podle mě je, aby mateřská škola nabídla rodičům potřebné informace, případně aby jim doporučila, aby u dítěte posilovali určitou oblast. Nemělo by to mít formu, která by pro rodiče mohla být náročná. Přednášky jsou ideální i proto, že se tam rodiče sejdou a mohou mluvit o tom, jaké kdo má zkušenosti a co u dítěte řeší. Některé mateřské školy pořádají „kurzíky“ pro děti, které se chystají do školy, a vypracovávají pro ně podpůrné materiály. Ukazují pak rodičům, co se dařilo a co naopak ne. Je dobré rodičům nabídnout, že pokud se budou chtít na něco zeptat, určitě mohou přijít. Rodiče pak vědí, že tuto možnost mají. To je podle mého názoru velmi důležité. Důvěra je základní předpoklad. O tom jsem ale hovořila již na počátku našeho rozhovoru.

## **Může připravenost dětí na školu nějak ovlivnit i spolupráce mateřské a základní školy? Nemám na mysli, že by si škola měla nadiktovat, jaké děti by měly nastoupit, jak se někdy děje.**

Spolupráci mateřské a základní školy lze uskutečňovat na základě souhlasu rodičů dětí. Setkávám se s tím, že - zejména v případě, že základní a mateřská škola tvoří jeden subjekt - se učitelé mohou informovat o dětech, které k nim přejdou, o tom, jak se jim daří a v čem potřebují podpořit. Vhodné je to především u dětí, které mají nějaké speciální potřeby. Pokud se otvírá více prvních tříd, je pak možné děti rozdělit tak, aby se v jedné třídě nesešly děti, které potřebují větší podporu, aby složení tříd bylo vyvážené. Učitelé prvních tříd se díky tomu mohou lépe připravit na děti, které budou od září učit. Vše je o vzájemné dohodě mezi pedagogy a rodiči, samozřejmě v daném legislativním rámci.

## **Toho se ale rodiče někdy bojí, protože si myslí, že škola pak začne děti filtrovat, což se snad dnes už neděje.**

Doufejme. Osobně s tím mám velmi dobrou zkušenost. Učitelé se vzájemně informují, někdy se na spolupráci podílí i speciální pedagog. Učitelky mateřských škol díky tomu získají informace o tom, co by bylo u jednotlivých dětí potřeba rozvíjet, a v první třídě se staví na tom, co si děti odnesly ze školky. Propojenost bych vítala. Samozřejmě odbornou ku prospěchu dítěte. Rodiče ale přirozeně chápou. Také mám děti. Chtěla bych vědět, kdo a jaké informace o mém dítěti předává jinam, byť na odborné půdě. Bez vědomí rodičů to ani není možné. Máme tady zákon o ochraně osobních dat, všechny informace i zprávy jsou důvěrné.

## **Myslím, že pokud je spolupráce nastavena tak, jak říkáte, prolomí se tím ledy mezi mateřskou a základní školou, učitelé ze školy například zjistí, že si děti ve školce jen nehrají.**

Přesně tak. Dobře nastavená spolupráce může jen prospět. Vždy záleží na lidech.

## **Které schopnosti bychom měli u dětí v posledním roce před školou rozvíjet?**

Začnu školní zralostí. Jednou věcí je fyzická zralost dítěte, což je otázka pro pediatra. Dítě by mělo unést aktovku, jeho kostra a svaly by měly být natolik rozvinuté, aby dítě nebylo unavené. Pediatr by se měl podívat na celkový vývoj dítěte. Významná je například častá nemocnost. Pokud jde o závažný problém, dítě je například často v nemocnici a z celého školního roku ve školce stráví pouze polovinu, je dobré to zohlednit, když se rozhoduje o tom, zda má dítě již nastoupit do školy. První třída základní školy je totiž velmi důležitá, je dobré zajistit, aby dítěti hned na začátku neujel vlak.

## **Co vnímání a motorika?**

Učíme se přes pohyb a percepce neboli vnímání se propojuje s motorikou. Zajímá nás koordinace pohybu, to, jak dítě zvládá hry, jak udrží rovnováhu, jak se pohybuje... Na hrubé motorice pak staví motorika jemná a na ní dále grafomotorika, kterou dítě potřebuje ve škole, aby se mu dobře psalo. Z percepce je důležitý zrak a sluch. Sledujeme zrakové rozlišování, ať už detailů nebo zrcadlově otočených tvarů. Dále nás zajímá zraková analýza a syntéza, tedy hledání detailu z velkého celku a naopak skládání celku z drobných prvků, například puzzle. Dítě díky tomu zvládne zrakem skládat písmena do slabik nebo slov, podle toho, kterou metodou se učí číst. Spadá sem i zraková paměť. Důležitá je sluchová paměť, sluchové rozlišování, zda dítě slyší rozdíl mezi měkčením nebo spodobami. A opět sluchová analýza a syntéza, to zda dítě dokáže sluchem určit první a poslední hlásku slova a složit a rozložit slovo z hlásek. V obou percepčních pak svou roli hraje rozlišování figury a pozadí. Velký význam má vnímání tělesného schématu, prostorová orientace dítěte. Z ní vyplývá, jak se dítě bude orientovat v sešitě, v tašce nebo na tabuli. Důležitá je také vizuomotorika. Pokud ještě není dostatečně rozvinutá, dítěti se například nedaří udržet písmenka na lince. Rozvíjíme také předčíselné představy, hmatové vnímání apod.

Důležitá je pochopitelně řeč, a na ni rodiče dobře slyší. Jedná se již o běžnou součást života malých dětí i rodičů.

## **Jaký význam má laterální dítěte?**

Pokud dítě ještě nemá vyhraněnou laterální a není jasné, zda bude psát pravou nebo levou rukou, velmi by se ve škole trápilo. Větší část populace jsou praváci, menší leváci. Kromě toho, kterou rukou dítě bude psát a kreslit, nás zajímá také laterální oka. Někdy může být dítě pravák, ale preferuje oko levé. V tomto případě mluvíme o laterální zkřížené. Může to být i naopak - levá ruka x pravé oko. V případě, že dítě preferuje pravou ruku i oko, případně levou ruku a levé oko, mluvíme o laterální souhlasné. Problematika laterality je složitější, může ovlivnit školní výkon dítěte. Je dobré na ni brát zřetel.

## **Měla byste ze své praxe příklad předškoláka, u kterého se efektivní a jasně zaměřenou podporou dosáhlo toho, že do školy odcházela dobře připraven?**

Vybavuje se mi jeden chlapec, řekněme mu Jiřík. Přišel s maminkou a tatínkem, a to ne až v posledním roce mateřské školy, ale o půl roku dříve, tedy něco po čtvrtém roce. Návštěvu jim doporučil mimo jiné i dětský lékař. Chlapec měl těžký vstup do života, co se týkalo jeho narození, byl dlouho v inkubátoru, měl problémy s motorikou jedné strany těla. Rodiče s ním cvičili Vojtovu metodu... Z podobných případů vyplývá, jak je důležité znát celou anamnézu dítěte, abychom věděli, na čem budeme pracovat - samozřejmě opět se souhlasem rodičů.

Jiříkovi se nedařilo v percepční oblasti, měl mírně oslabené, nebo spíše nezralé zrakové rozlišování detailů a zrcadlově otočených tvarů. Měl také potíže v oblasti motoriky, což bylo dáno náročnějším startem do života a obtížemi, které z toho plynuly. S rodiči jsem se domluvila na tom, že budeme postupně pracovat na percepčních, na zrakovém vnímání. Samozřejmě jsme také trénovali rozlišování první hlásky slova a postupně jsme se dostali k analýze a syntéze, řekla jsem p-e-s, a Jiřík byl schopen říci pes. To vše probíhalo za velké spolupráce rodičů, kteří s Jirkou pravidelně věnovali.

Pracovali jsme také na zlepšení úchopu tužky, který byl nevhodný, dá se říci, že až patologický. Rodiče spolupracovali a rozhodli se s chlapcem zajít za fyzioterapeutem, kterému popsali Jiříkův motorický vývoj.

Během rehabilitace pracovali na uvolnění všech svalů. Uvolňovacími cviky a nácvikem se dospělo i v této věci ke zlepšení. Po více než roce pomalé a velmi laskavé přípravy se podařilo, že Jiřík nastoupil do první třídy. Percepční funkce již byly v pořádku, ale úchop tužky ještě malinko vázl. Jiřík sice tužku již držel správně, ale stále přetrvávalo křečovitě držení. Se souhlasem rodičů jsem se spojila s učitelkou v první třídě, rodiče jí předali moji zprávu. Učitelka vyšla z toho, na čem jsme pracovali, a věděla, kde mohou věci váznout. Takhle vypadá ideální spolupráce, ovšem ne vždy se to povede.

Mgr. Hana Otevřelová se narodila v roce 1968. Vystudovala speciální pedagogiku na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci se zaměřením na etopedii a psychopedii. Je absolventkou Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, kde vystudovala sociologii, a to se zaměřením na sociologii výchovy a rodiny.